

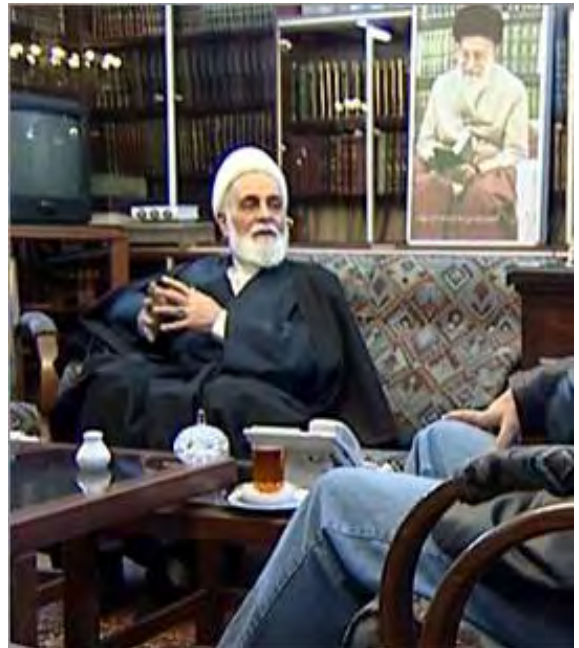
מרכז המידע למודיעין ולטרור
המרכז למורשת המודיעין (מל"מ)

8 מרץ, 2009

איראן והמפרץ הפרסי: התבטאות נאטק נורי, יועצו של מנהיג איראן, לפיה הייתה בחריין מחוז איראני בעבר, גררה תגובות חריפות בבחריין וגילויי סולידאריות עימה בעולם הערבי. בחריין מהווה עבור איראן יעד מסורתי לחתרנות, תוך ניצול הרוב השיעי בממלכה, כחלק מהחתיירה למעמד הגמוני במפרץ הפרסי ולהפצת השיעה האקטיביסטית.

בחריין, מדינה זעירה בעלת שלטון מלוכני, שרוב תושביה שיעים אך הנהגתה סונית. קרבתה לאיראן, ונתוני היסוד הפוליטיים- חברתיים שלה, הופכים אותה ליעד אטרקטיבי לחתרנות איראנית (המקור: אתר watanee.com)

עלי אכבר נאטק נורי, יועצו של המנהיג ח'אמנהאי (אלג'זירה, 22 בפברואר 2009). התבטאותו כי בחריין היתה בעבר המחוז ה-14 של איראן, שבה ועוררה מתיחות ביחסי איראן-בחריין וסערה בעולם הערבי.

עיקרי העבודה

1. באמצע פברואר 2009 התבטא בכיר איראני, **עלי אכבר נאטק נורי**, יועצו של מנהיג איראן ח'אמנהאי ואחראי על הפיקוח בלשכתו, כי עד לקבלת עצמאותה בשנת 1970 הייתה בחריין המחוז ה-14 של איראן, ואף הייתה מיוצגת במג'לס (הפרלמנט) האיראני. התבטאות זו עוררה סערה רבתי בבחריין וגררה משבר נוסף ביחסיה עם איראן, ששכך בינתיים. הפרשה מהווה בבואה ליחסים המתוחים בין איראן לעולם הערבי, לקיטוב העדתי בעולם הערבי (אשר מתבטא במבנה החברתי של בחריין) ולפסיפס הזהויות - פרסים וערבים, סונים ושיעים - המשמש בערבוביה בסוגיות הבערות שעל סדר היום המזרח-תיכוני, ובכלל זאת העימות הישראלי-פלסטיני.

2. התבטאותו של נאטק נורי גררה **גל של מחאות בבחריין וגילויי סולידאריות נרחבים עימה בעולם הערבי**, ששיאן החלטת מרוקו לנתק קשריה הדיפלומטיים עם איראן. הפרשה שבה וחשפה במלוא עוצמתה את **הזהות הפרסית מול זו הערבית** וסיבכה גם את סוריה ואת חמאס, בעלות בריתה הערביות של איראן, במשבר הזהויות והנאמנויות הערבי-פרסי והשיעי-סוני. סוריה כמעט נאנסה להביע תמיכה בבחריין, מחשש ש"ערביותה" תועמד בסימן שאלה. אפילו חמאס (המקבלת מאיראן סיוע צבאי, מדיני וכספי) נאלצה לפרסם הודעה בה היא מביעה "דאגה ופליאה" מההצהרות האיראניות ותמיכה בריבונותה של בחריין. רק ארגון חזבאללה הלבנוני נותר בנאמנותו המוחלטת לאיראן.

3. **איראן טוענת לריבונות על בחריין ומוצאת לכך אסמכתא היסטורית**, מאז היותה של בחריין תחת שלטון פרס (1602-1783). כאשר הכריזה בריטניה בשנת 1968 על כוונתה להסיג את כוחותיה מהמפרץ, חידשה איראן את תביעתה לריבונות על האי. במשאל עם, שנערך בחסות האו"ם בשנת 1970, נדרשו תושבי בחריין להכריע בין עצמאות לבין סיפוח לאיראן. הם בחרו בעצמאות ובאוגוסט 1971 היא זכתה בה. מאז חדל השאה, מחמד רזא פהלוי, להעלות את הנושא. לאחר המהפכה האסלאמית טוענת איראן, מעת לעת, כי בחריין הינה מחוז ממחוזותיה של איראן. כמו כן תובעת איראן בעלות על שלושת איי המריבה עם מאע"מ, בעלי החשיבות האסטרטגית¹.

4. הטענות האיראניות לבעלות על בחריין **אינן אפוא חדשות**. אולם העלאתן מחדש בעיתוי הנוכחי על ידי אישיות איראנית בכירה, יועצו של המנהיג ח'אמנהאי, בשיאו של החשש הערבי הגואה מפני התעצמות ושאפיותיה של איראן, עוררה גל תגובות ערבי והיחלצות חסרת תקדים להגנתה של בחריין. איראן, מצידה, בניסיון להרגיע את הרוחות, הזדרזה לטעון כי מדובר ב"אי הבנה" אך הזהירה את בחריין, "שלא לדוג במים עכורים ולשחק לידי המערב" בהתקפות נגדה.

5. המבנה החברתי העדתי-דתי בבחריין משחק לידי שאיפותיה של איראן. אוכלוסייתה של בחריין מורכבת **מרב שיעי** הנתון לשליטת מלוכה והנהגה **סונית**. השיעים בבחריין נמצאים באפוזיציה למשטרו של המלך חמד בן עיסא אלח'ליפה והם בעלי מעמד נחות מבחינה פוליטית,

¹ שלושת האיים, האי אבו מוסא והאיים טנב הגדול וטנב הקטן, ממוקמים במזרח המפרץ הפרסי וחולשים על מיצרי הורמוז האסטרטגיים, שדרכם עובר חלק גדול מהנפט לשווקים העולמיים. ב-1992 השלימה איראן את השתלטותה על האי אבו מוסא, הקימה בו בסיס צבאי והציבה בו טילי חוף-ים. מאע"מ טוענת לבעלות על האיים וזוכה לתמיכת מדינות החברות במועצה לשיתוף פעולה במפרץ (להלן מדינות המשפ"מ). איראן דוחה את הטענות והסוגיה מהווה סלע מחלוקת עיקרי בין איראן לבין מדינות המפרץ.

כלכלית וחברתית. הם אמנם שולבו בתהליך הפוליטי, אך הדבר לא הוביל לשיפור של ממש במצבם. כתוצאה מהתחזקות איראן וההישגים שנחלו השיעים בעיראק ובלבנון, בצד המשבר הכלכלי שפגע גם בבחריין, **גבר ביטחונם העצמי של השיעים בבחריין**, המנסים לשנות את מעמדם הנחות בממלכה תוך גילוי תעוזה וביטחון רבים יותר.

6. **נתוני היסוד הפוליטיים-חברתיים-דתיים של בחריין הפכו אותה ליעד אטרקטיבי לחתרנות איראנית.** כבר בראשית שנות השמונים, ובהמשך גם במהלך שנות התשעים, שבה והאשימה בחריין את איראן בחתרנות בשטחה, לאחר שחשפה תא של ארגון בשם "**חזבאללה, בחריין, הזרוע הצבאית**"². מאז ממשיכה איראן בפעולות חתרנות בבחריין הכוללות גם ניסיון לשכנע את האוכלוסייה השיעית להכיר במנהיג ח'אמנאהי כמקור הסמכות הדתית שלה (עד כה ללא הצלחה). החתרנות האיראנית, בצד חיזוק ביטחונם העצמי של השיעים בבחריין עלולים לתעל את אכזבת גורמי האופוזיציה השיעית מהניסיון הפרלמנטארי, חזרה אל המחאה האלימה ולעורר מחדש את המתחוות העדתית בבחריין ואת הפזילה לעבר איראן.

7. המאמץ האיראני לערער את יציבותה השלטונית של בחריין הינו חלק **מהאסטרטגיה האיראנית החותרת להשיג מעמד הגמוני-מעצמתי במפרץ הפרסי, ובמזרח התיכון כולו** ולהפיץ את "הבשורה השיעית" גם בקרב אוכלוסיות סוניות. אסטרטגיה איראנית זאת מוצאת ביטוייה, בין השאר, בהפגנות כוח של חיל הים האיראני במפרץ הפרסי ובמייצרי הורמוז ובהתבטאויות פומביות של הצמרת האיראנית, בהן באות לידי ביטוי שאיפותיה המעצמתיות של איראן. כך למשל בנאום שנשא לרגל ציון 30 שנות המהפכה האסלאמית אמר נשיא איראן אחמאדינז'אד כי "**איראן הפכה למעצמה** ואף מדינה אינה יכולה אפילו לחשוב לאיים עליה" (סוכנות הידיעות פארס באנגלית, 10 בפברואר 2009).

8. עבודה זאת בוחנת את המתחוות ביחסי איראן בבחריין, משמעויותיה והרקע שלה בחתכים הבאים:

- א. ערעור איראן על ערביותה של בחריין
- ב. תגובתה של בחריין
- ג. איראן ובחריין: היסטוריה של חתרנות
- ד. ההיבט הבחרייני הפנימי: יחסי השיעים בבחריין עם המשטר המלוכני.
- ה. השפעת האופוזיציה השיעית בבחריין על אוכלוסיות שיעיות בלבנון ובעיראק
- ו. תרגילים, משחקי מלחמה והצהרות לוחמניות כהפגנות כוח של איראן במפרץ הפרסי
- ז. הקשרים אזוריים רחבים: ביטויי סולידאריות בעולם הערבי עם בחריין

² שם של ארגון אשר הוקם בסיוע איראני לאחר פרוץ המהפכה האסלאמית במטרה להגביר את ההשפעה האיראנית במסגרת "יצוא המהפכה". מטרתו המוצהרות של הארגון היו להפיל את בית ח'ליפה (המשפחה השלטת בבחריין), להקים משטר שיעי הדומה לזה שבאיראן, ולנתק את בחריין ממדינות המשפ"מ. בדצמ' 1981 ניסה הארגון בראשות ממוזק מדרסי, לבצע הפיכה ורבים מפעיליו נהרגו. ב-1996 עצרה בחריין עשרות מפעילי הארגון וטענה כי אומנו ומומנו על ידי "משמרות המהפכה" והמודיעין האיראני כדי לבצע הפיכה בממלכה.

א. ערעור איראן על ערביותה של בחריין

9. בשבועות האחרונים הפכו יחסי איראן ובחריין למוקד של עיסוק והתעניינות בזירה הבינערבית. ברקע לכך עמדה התבטאות נוספת של בכיר איראני, הפעם השיח' עלי אכבר נאטק נורי, לשעבר יו"ר המג'לס (פרלמנט) האיראני וכיום יועצו של מנהיג איראן ח'אמנהאי והאחראי על הפיקוח בלשכתו, המתייחסת לבחריין כאל מחוז איראני לשעבר. נאטק נורי הצהיר באמצע פברואר 2009, שעד לקבלת שזכתה לעצמאות עצמאותה ב-1970, היתה בחריין המחוז ה-14 של איראן ואף הייתה מיוצגת במג'לס האיראני ומתח ביקורת על החלטת השאה ב-1971 לוותר על בחריין. התבטאות זאת אינה ראשונה מסוגה. ביולי 2007 טען חסין שריעתמדארי, יועצו של ח'אמנהאי ועורך העיתון כיהאן הנחשב לשופר המנהיג, במספר מאמרים בעיתון כי "בחריין היא חלק מאיראן" (ראה להלן).

10. בכירים איראנים ובהם הנשיא אחמדינז'אד (ששלח אגרת אישית למלך בחריין באמצעות שר הפנים האיראני)³, והשגריר האיראני בבחריין פעלו, כבעבר, להרגיע את הרוחות ולשדר מסר של "עסקים כרגיל" (במיוחד הדגישה איראן כי עסקת הגז בינה לבין בחריין עדיין עומדת על הפרק). כך למשל:

א. עלי לאריג'אני, יו"ר הפרלמנט האיראני, הצהיר בפני הפרלמנט, כי העיסוק הנרחב בהתבטאויות האיראניות, ניזום על ידי אויבי איראן כדי להסיט את תשומת הלב מהסוגיה הפלסטינית "החשובה והמרכזית ביותר על סדר היום המוסלמי" (סוכנות הידיעות פארס, 23 פברואר).

ב. דובר משרד החוץ האיראני, חסן קשקאוי, הכחיש בתוקף את ההצהרות שיוחסו לשיח' נאטק נורי וציין כי השיח' עשה השוואה בין הישגי המהפכה האסלאמית להישגי משטר השאה אך לא דיבר על נושאים מדיניים (אתר ערוץ אלעאלם, 18 פברואר).

ג. מחמד עלי אבטחי, סגן נשיא איראן לשעבר, ציין כי דברי נאטק נורי צוטטו בצורה בלתי מדויקת וכי איראן הרשמית מכירה בבחריין כמדינה עצמאית ומקיימת עימה קשרים טובים (אלח'ליג', מאע"מ, 16 פברואר).

שר החוץ של בחריין, ח'אלד בן אחמד אלח'ליפה, בפגישה עם שר החוץ האיראני, מנוצ'האר מתקי, במאמץ להרגיע את המתח שהשתררה בין המדינות (אלמנאר, 27 בפברואר 2009)

³ סוכנות הידיעות "פארס" 23 פברואר, 2009

11. במקביל, הזהירה איראן את בחריין מפני מסע תעמולה אנטי-איראני לאחר שזו מנעה ממספר אזרחים איראנים להיכנס לבחריין והטילה הגבלות על כניסת כלי שיט איראניים למים הטריטוריאליים שלה. שר החוץ האיראני אמר (23 פברואר) כי בחריין לא צריכה לאפשר למעצמות המערב לנצל חילוקי דעות "מינוריים" בין שתי המדינות, בתגובה על המחאה של בחריין (ראו להלן). **עלי רצ'א אכבארי**, סגן שר ההגנה האיראני לשעבר, ציין כי יש "לבחון את התגובה הבחריינית לאור "פעילותן של מספר מדינות ערביות נגד איראן בשליחותה של ישראל והממשל האמריקני.. ולאור ניסיוןן של כמה מדינות להחצין בעיות מבית (רמז לתסיסה השיעית בבחריין) במסווה של ענייני חוץ...". לדבריו "...הביטחון העצמי מצד ממשלת בחריין ודאגתה מרצון העם הבחרייני... עומדים ביסוד תגובתה החריפה להתבטאותו של נאטק נורי... **שהיא נכונה מבחינה היסטורית**" (סיאסתי- רוז, 23 פברואר).

ב. תגובתה של בחריין

12. בחריין מחתה בחריפות על הצהרת נאטק נורי בפני **חסיין אמיר עבד-אללהיאן**, שגריר איראן בבחריין. הפרלמנט הבחרייני גינה בתקיפות את דבריו "חסרי האחריות" של נאטק נורי. בנוסף מקור בחרייני רם דרג מסר (21 פברואר) כי כוחות הביטחון הבחריינים האמונים על גבולה הימי של הממלכה, הונחו למנוע עד להודעה חדשה, כניסת ספינות מסחר איראניות למים הטריטוריאליים הבחריינים (PressTV 21 פברואר). על-פי בקשת בחריין מנעו שלטונות איחוד האמירויות הערביות מאזרחים נושאי דרכון איראני לעלות לטיסות למנאמה, בירת בחריין. שר הגז והנפט של בחריין, **עבד אלחסיין עלי מירזא**, אמר כי השיחות בנוגע לעסקת יבוא גז מאיראן הושעו, שכן לא ניתן לקיים משא ומתן בעניין זה בשעה שבאיראן נשמעים קולות המטילים ספק בעצמאותה של בחריין ובזהותה הערבית.

13. בראיון שהעניק שר החוץ של בחריין, **ראשד בן עבדאללה אלח'ליפה**, לעיתון אלשרק אלאוסט, הוא כינה את ההצהרות האיראניות, המטילות ספק בערביותה ובריבונותה של בחריין "סילוף מכוון של העובדות". הוא תהה כיצד ניתן להסביר את הסתירה בין ההצהרות הללו לבין נוכחותה של איראן במפגשים המפריצים והערביים? "וכיצד ניתן לקבל את קריאתה של איראן לכונן הגנה משותפת לכל המדינות השוכנות לחוף המפרץ?". שר החוץ הבחרייני התייחס בדבריו גם **לחתרנות האיראנית בבחריין**. הוא הפנה את תשומת הלב לקיומן של **תחנות טלוויזיה לווייניות, הנתמכות ע"י איראן**, המשדרות תוכניות וסקרים בעניינים פנימיים של בחריין, כגון תכנית אזרוח⁴. הדבר מהווה התערבות איראנית בענייניה הלאומיים של בחריין, בעוד שהבחריינים אינם מתערבים בבעיות הפנימיות של איראן (אלשרק אלאוסט, 22 פברואר).

14. **עאדל אלמאוודה**, ראש הוועדה לקשרי חוץ וביטחון לאומי בפרלמנט הבחרייני התעמת בערוץ **אלערביה** עם חוקר איראני ואמר, בין היתר: "הטענה לפיה בחריין היא מחוז איראני

⁴ שר החוץ הבחרייני נשאר בראיון על האשמות המופנות נגד משרדו ע"י ארגוני אופוזיציה שיעים הטוענות ששרד החוץ הבחרייני מאזרח סונים על מנת לשנות את המבנה הדמוגרפי של בחריין על חשבון העדה השיעית. השר השיב כי ב-5 השנים האחרונות קיבלו אזרחות בחריינית 7012 אנשים בלבד וכי המספרים שנמסרו ע"י הארגונים השיעים אינם נכונים.

הושמעה בדרג הבכיר ביותר מאיראן מאנשי לשכת המנהיג... **בחרין מעולם לא הייתה איראנית**... אלה הן האשמות שווא... **כך גם לגבי הטענות האיראניות לבעלות על האיים השייכים למאע"מ אבו מוסא, טנב הגדול וטנב הקטן**... הורי נולדו באבו מוסא שכל אוכלוסייתו היא מאע"מית". הוא ציין, כי איראן אינה מגלה רצון טוב ביחסה עם שכנותיה ושואל "מדוע שמחו הערבים והמוסלמים כשפקיסטאן הגיעה ליכולת גרעינית (צבאית)... **ומדוע הם אינם שמחים עם תוכנית הגרעין האיראנית?**... התשובה היא שלפקיסטאן אין שאיפות ואמביציות לגבי המדינות הערביות והאסלאמיות... **גם אני הייתי תומך בתוכנית הגרעין האיראנית אם זו הייתה מסייעת למוסלמים**..." (אלערביה, 21 פברואר).

ג. איראן ובחרין: היסטוריה של חתרנות

15. את חתרנותה של איראן בבחרין יש לראות במסגרת האסטרטגיה הכוללת של איראן למעמד הגמוני-מעצמתי במפרץ הפרסי, ואף מעבר לו. איראן איננה טורחת להסתיר את כוונותיה. בנאומו לרגל ציון 30 שנות מהפכה אמר **אחמדינז'אד** כי "איראן הפכה למעצמה ואף מדינה אינה יכולה אפילו לחשוב לאיים עליה" (סוכנות הידיעות פארס באנגלית, 10 פברואר 2009). **יחיא רחים צפוי**, יועצו המיוחד של מנהיג איראן לעניינים צבאיים ומפקד משמרות המהפכה לשעבר, אמר כי איראן היא המדינה החזקה ביותר באזור ובעולם עדים להשפעתה הפוליטית על האזור כולו ובכלל זאת על לבנון ועל פלסטיין (IRNA באנגלית, 1 במרץ 2008).

16. לא היתה זו הפעם הראשונה בה טענו בכירים איראנים כי בבחרין הינה מחוז איראני. כך למשל, ביולי 2007 כתב **חסיין שריעתמדרי** בעיתון כיהאן, כי "ממשלות מדינות המפרץ הוקמו כתוצאה מהתערבות ישירה של ההתנשאות העולמית... ומואשמות ע"י עמיהן בשיתוף פעולה עם הישות הציונית... **הם יודעים היטב, כי רעידת האדמה שחוללה איראן תביא (במוקדם או במאוחר) לקריסת משטריהם הבלתי חוקיים**...". שריעתמדרי לא נרתע גם מהביקורת הנוקבת שנמתחה עליו בעקבות פרסום המאמר וכתב מאמר נוסף (15 ביולי 2007) בעיתונו בו נמנע מלכנות את בבחרין מדינה והעדיף לכנותה אי, תוך תאור הרקע ההיסטורי, לשיטתו, להקמתה: "בבחרין הייתה לפני מספר עשורים מחוז ממחוזותיה של איראן והתפצלה ממנה בגין הסכם שנחתם בין השאה לבין ממשלות ארה"ב ובריטניה".

17. בעקבות התחזקות ההדרגתית ובטחונה העצמי של איראן השיעית, נוכח התקדמותה בתוכנית הגרעין ובעקבות מה שנתפס כניצחון חזבאללה בלבנון וחמאס בעזה, **חשים גם השיעים במדינות המפרץ ביטחון רב יותר בהתנהלותם מול שליטי מדינות המפרץ הסונים**. איראן פועלת באמצעות ארגוני המודיעין שלה ומשמרות המהפכה, כמו גם באמצעות אנשי הדת השיעים ומרכזי תרבות שהיא מטפחת בבחרין להעצים מגמה זו. לשם כך היא מפעילה, רשת פעילים מקומיים הסרים למרותה ומסייעת מסגרות שיעיות מקומיות בניסיון לשחזר את הצלחת מודל החזבאללה בלבנון. כל זאת כחלק מחתירתה להגמוניה אסלאמית-שיעית והפלת ה"שליטים המערביים הרופסים", כינוי שהיא מצמידה לשליטי מדינות המפרץ ושליטי מדינות ערב המתונות.

18. **בשתי הזדמנויות בעבר האשימה בחריין את איראן בחתרנות בשטחה:** ב-1996 חשפה בחריין תא חזבאללה בשטחה בשם "חזבאללה בחריין-הזרוע הצבאית", עצרה מרבית מפעיליו וחלקם גורש מבחריין. טענות דומות העלתה בחריין ב-1981 עת חשפה את "החזית האסלאמית לשחרור בחריין" (IFLB), שניסתה לבצע הפיכה בבחריין. השיעים בבחריין נתפסים כגיס חמישי איראני. העלייה בכוחה של איראן והמתיחות הגוברת בינה לבין מדינות ערב הפרו-מערביות והמערב מגבירה את החששות המובנים והמושרשים בקרב הסונים השולטים בבחריין.

19. **בחריין, הממוקמת ב"לוע הארי" האיראני, נמצאת אפוא כיום באחת מנקודות הזמן הרגישות יותר בתולדותיה.** מעבר לבעיותיה הפנימיות, המשחקות בידי ניסיונות החתרנות של איראן, נוקטת בחריין במדיניות חוץ פרו-אמריקאית בעליל ומסייעת למאמץ המלחמתי של ארה"ב. היא מארחת הבסיס הימי הגדול ביותר של ארה"ב (הצי החמישי) באזור המפרץ (NAVCENT). מבסיס זה מתבצעת פעילות התומכת במאמץ המלחמתי בעיראק ובאפגניסטן ופועלת להבטחת נתיבי השיט במפרץ הפרסי. זאת למרות מחאות וביקורת מבית, בעיקר מצד האוכלוסייה השיעית, הטוענת כי הבסיס האמריקני הגדול בבחריין מהווה מקור לשחיתות מוסרית ומאיים על איראן.

ד. ההיבט הבחרייני הפנימי: יחסי השיעים בבחריין עם המשטר המלוכני

רקע

20. בבחריין חיים **למעלה ממיליון תושבים**, מרביתם זרים. מספר בעלי האזרחות הבחריינית נע בין 718 לבין 766 אלף תושבים. מרבית האוכלוסייה בבחריין היא ערבית אולם מיעוט ניכר הוא ממוצא פרסי. כ-85% מהאוכלוסייה הינו מוסלמי, מתוכם 60% שיעים. נישואין בין שיעים לבין סונים נדירים, השמות שונים וכן להג הדיבור. שאר האוכלוסייה (כ-15%) הם נוצרים מקומיים, הינדים ומיעוטים פרסים. בבחריין חיים גם 30-40 יהודים⁵.

21. לשיעים בבחריין היסטוריה של מחאה שקטה ואלימה בנושאים השונים שעל סדר היום הבחרייני מקומי והאזורי-שיעי, כשלאיראן שמור מקום חשוב בליבוי היצרים. מאז חדירת האינטרנט לבחריין, גבר השימוש בו, בעיקר בלוגים ופורומים שונים, שנועדו למתיחת ביקורת על קיפוחם הנמשך במערכת הפוליטית והכלכלית, על תהליך הרפורמות והדמוקרטיזציה המתנהל בעצלותיים **ולהזדהות עם "אחיהם" השיעים בעיראק, בלבנון ובאיראן.**

22. בולטים בהקשר זה אירועים לציון "יום ירושלים העולמי", שניזום ע"י איראן ומתקיים ברחבי העולם המוסלמי שיעי. ההפגנות בבחריין אורגנו ב-2007 וב-2008 ע"י **אלופאק** (جمعية الوفاق الوطني الإسلامية), קבוצת האופוזיציה השיעית הגדולה ביותר בבחריין (בבחירות שנערכו ב-2006 זכתה ל-17 מתוך 40 מושבים באסיפה הלאומית). במהלך האירועים הונפו דגלי חזבאללה, תמונותיו של חסן נזאללה וניתן היה לרכוש "מוצרי התנגדות" (צעפים, דגלים, פוסטרים, ספרים) בדוכנים שהוצבו ברחובות מנמה, כמו כן הונפו כרזות וסיסמאות בגנות ישראל.

⁵ EIU, 5 פברואר 2009.

צילומים של הפגנה בבחריין במהלך יום ירושלים. בהפגנה נישאו תמונותיו של חסן נצראללה וכרזות "ישראל ישות סרטנית ועליה לחדול להתקיים" (המקור: פורום בחרייני בשם Bh Future 2007)

פעילות המשטר הבחרייני נגד האופוזיציה השיעית

23. הרפורמות בהן מאמין המלך חמד בן עיסא אלח'ליפה, שנועדו במקורן להחליש את קולות המחאה השיעית, הפכו למעשה לחרב פיפיות, נוכח התנהלותן האיטית והחרפת המצב הכלכלי. בית המלוכה שאף להכיל את המחאה באמצעות השתתפות האופוזיציה השיעית בתהליך הפוליטי, אך למעשה הגביר את תאבונה. תהליך הרפורמות בבחריין מכוון מלמעלה ונועד למעשה לחזק את בסיס השליטה של המשטר. ל"הגברת תאבונה" של האופוזיציה השיעית תרמו גם גורמים נוספים: המשבר הכלכלי המשפיע גם על בחריין; שחרור השיעים מעולו של צדאם חסין, הבחירות הדמוקרטיות (הארציות והאזוריות) שנערכו בעיראק; המערכה שניהל "חזבאללה" בלבנון מול ישראל והתחזקותה של איראן.

24. בחודשים האחרונים פעל המשטר הבחרייני נגד גורמי האופוזיציה השיעים בממלכה. בדצמבר 2008 נעצרו מספר פעילים שתכננו לבצע פיגוע טרור ביום העצמאות של בחריין, יום עזיבת הכוחות הבריטים את בחריין ב-1971. על פי המדווח הקבוצה תכננה לפוצץ חומר נפץ לא תקני מתוצרת בית, המעורב בחומרים דליקים וכדוריות ברזל. שר הפנים הבחרייני אמר (בראיון לאל'שרק אלאוסט) **כי הקבוצה אומנה בסוריה** על יד בחריינים גולים.

25. ב-17 בדצמבר 2008 מציינים השיעים בבחריין את "יום השיהידים" (שנהרגו במהלך פעילות ממשלת בחריין נגד תאי חזבאללה) ויתכן כי הפיגוע שסוכל כוון גם לציון יום זה. כוחות הביטחון הבחריינים מנעו תהלוכות זיכרון ובכמה אזורים סביב הבירה מנמה אירעו התנגשויות עם שיעים. בסמוך, ציינו השיעים את חג ע'דיר (בו על פי המסורת העניק מחמד לעלי את הח'ליפות) והדבר הביא גם למתיחות ולהתנגשויות עם כוחות הביטחון בבחריין בעיקר בשכונות השיעיות של הבירה אלסנאבס וג'דחפס.

26. בינואר 2009 עצרו שלטונות בחריין פעילי אופוזיציה שיעים בכירים ובהם מנהיג מפלגת **אלחק** השיעית, המגלה עמדות קיצוניות יותר מאלה של **אלופאק**, דוברת ואיש דת שיעי הקשור לתנועה. לטענת השלטונות הם חשודים בניסיון לבצע הפיכה ומשפטם נפתח בפברואר⁶. בעקבות המעצר

⁶ סוכנות הידיעות הצרפתית, 20 פברואר, 2009.

והמשפט פתחו פעילים שיעים בשביתת רעב. בנו של מנהיג אלחק קרא לאזרחי בחריין להתקומם נגד המשטר. העיתונות האיראנית הקדישה לסיקור המעצר מקום נרחב⁷.

27. שילוב של ההתפתחויות הפנימיות בבחריין עם אלו האזוריות עלול לתעל את אכזבת גורמי האופוזיציה השיעית מהניסיון הפרלמנטארי, שהביא גם להחלשות בסיס התמיכה העממי שלהם, **חזרה אל המחאה האלימה**, באופן העלול לעורר מחדש את המתיחות העדתית. בקרב הציבור השיעי בבחריין נפוצות גם שמועות כי הממשלה תאיץ תהליכי חזרתם למולדת ואזרוחם של תושבים סונים רבים, כדי לשנות את המאזן הדמוגרפי והדבר תורם אף הוא לאווירת חוסר השקט.

ה. השפעת האופוזיציה השיעית בבחריין על אוכלוסיות שיעיות בלבנון ובעיראק

28. הבלוגים והפורומים בבחריין מהווים מעין "נייר לקמוס" לתחושות ולהלכי הרוח בקרב מגזרים שונים באוכלוסיה ומעין שסתום, עבור הממשלה, לשחרור לחצים במרחב הווירטואלי. תחילה עודדה הממשלה את השימוש במרחב זה אך בה בעת לא נרתעה מלנקוט צעדים נגד מספר בלוגרים ש"חצו את הקווים", ומתחו ביקורת על הממשלה ועל בית המלוכה, אך בסופו של דבר נאלצה לשחררם נוכח מחאה שגלשה, תרתי משמע, מהמרחב הווירטואלי למרחב הממשי, קרי, לרחובות. מחאות השיעים הבחריינים ופעילותם המתועדת (תמונות, סרטונים המצולמים במצלמות סלולאריות או ביתיות) **זוכות לתהודה רחבה בפורומים השיעים של חזבאללה ונוצרת מעין אחדות גורל ו"אחוה וירטואלית שיעית"**.

29. **העלייה בביטחונה העצמי של העדה השיעית בעולם המוסלמי** משתקפת היטב באתרי האינטרנט ובפורומים השיעים מובילים ברשת האינטרנט. במרחב וירטואלי זה מוצאים השיעים הבחריינים מכנים משותפים ורעיונות בקונטקסט ושייכות שיעית רחבה (הצלחות חזבאללה בלבנון במישור הפוליטי והצבאי), החורגת הרבה מעבר למגרש הבחרייני המקומי. אלה מזינים את תחושות הקיפוח שלהם ועלולים לדחוף חלקים מהם לנקוט בפעילות מחאה ושינוי אלימים ונועזים יותר. **הדור הצעיר של שיעים בחריינים רואים עצמם חלק מקהיליה שיעית רחבה יותר**, הם תוססים יותר והעימותים עם הממשלה הולכים והופכים חריפים יותר. בשל כך הם משמשים מאתר נוח לניסיונות גיוס מצד איראן.

30. על רקע זה נודעת גם חשיבות רבה למקורות הסמכות הדתיים של השיעים בבחריין על דעת הקהל המקומית, שרובה אינה דוגלת באקטיביזם איראני. מעבר למקורות הסמכות המקומיים, מצויים גם מקורות סמכות שיעיים בכירים **באיראן או בעיראק**, החווה תחיה שיעית, ובמרכזם **האיתאללה עט'מא עלי חסיני סיסתאני**. מקורות הסמכות בעיראק דוגלים בהפרדת דת ומדינה בעוד אלה באיראן דוגלים בשלטון איש הדת (ולאית אלפקיה). במסגרת זו, למשל, ראש אגודת **אלופאק** שיח' עלי סלמאן, שזכה בבחירות לפרלמנט ב-2006, נתמך ע"י סיסתאני, שבו רואים שיעים רבים בבחריין מקור סמכות דתית והלכתית ולא במנהיג איראן ח'אמנהאי. גם איש

⁷ http://www.thememriblog.org/blog_personal/en/13519.htm

הדת השיעי הבכיר בלבנון, מחמד חסין פצ'אללה, מיריביו המרים של ח'אמנהאי, שיגר מכתב תמיכה בשיעים בבחריין. איראן מוטרדת מאד מתופעה זו ומנסה לחזק את מעמדו של המנהיג ח'אמנהאי בבחריין ובמדינות אחרות בהם מצויה אוכלוסיה שיעית, ללא הצלחה רבה.

1. תרגילים, משחקי מלחמה והצהרות לוחמניות כהפגנות כוח של איראן במפרץ הפרסי

31. במהלך אוקטובר 2008 חנכה איראן אזור צבאי ימי חדש בשם אזור חיל הים השני של איראן באזור ג'אסק במחוז הורמוזגאן. זאת במטרה "להגן על העומק האסטרטגי של המפרץ הפרסי וליצור קו הגנה מזרחית למצרי הורמוז והים של עומאן". **חביבאללה סאירי**, מפקד חיל הים של איראן אמר כי כדי להגביר את ההגנה על מצרי הורמוז יש להקים מפקדות חדשות וליצור קו הגנה "להתמודד עם אויבי איראן ולמנוע [מהם], ביום פקודה, להיכנס למרחב מיצרי הורמוז".⁸

32. בין 7-2 דצמבר 2008 קיים חיל הים האיראני במפרץ הפרסי ובים עומאן ובאזור הרגיש של מייצרי הורמוז, **תרגיל נרחב ארבע-שלבי בשם "אחדות 87"** (Ettehad 87). בתרגיל השתתפו מספר רב של כלי שיט: פריגאטות, משחתות, ספינות טילים וצוללות וכלי טיס: מסוקים, מטוסי קרב ומזל"טים. במהלך התרגיל נורו טילים מסוגים שונים ותורגלו שיטות לחימה סימטריות וא-סימטריות.⁹

33. התרגיל התקיים בשיאה של **מערכת הסברה איראנית**, בה שותפו הנהגתה הדתית-מדינית, מפקדי משמרות המהפכה, הצבא וכלי התקשורת באיראן. במוקדה עמד המסר כי הכוחות המזוינים האיראנים מסוגלים להדוף כל איום ואיראן ערוכה להגיב בתקיפות ובחומרה רבה אם יותקפו מתקניה הגרעיניים. איראן גם הדגישה כי ביכולתה לחסום, אם תבחר לעשות כן, את מייצרי הורמוז למעבר מיכליות ומעבירה גם מסר תקיף למדינות המפרץ לפיו טוב יעשו אם ישענו על איראן כמשענת ביטחונית אזורית ולא על הכוחות הזרים.

34. **במהלך התרגיל** אמר מפקד חיל הים, כי החייל קבל לידיו לאחרונה שתי ספינות טילים שנבנו באיראן: "דגל" (Drfash) ו"מצודה" (Kalat), שבעבר שימשו להעברת לוחמים והותקנו עליה מערכת שיגור רקטות וטילי קרקע-קרקע לטווח בינוני; וכן צוללת זעירה מסוג ע'דיר (Ghadir). איראן טענה לאחרונה כי לחלק מהצוללות שלה יכולות חמקניות (stealth) והן לא ניתנות לגילוי. לאחרונה שפצה איראן צוללות מסוג "**טארק**" (Tariq)¹⁰, במהלך 2008 חנכה מספר סימולטורים לדימוי קרבות בים במתווה הגנתי והתקפי והיא משקיעה מאמץ רב בשדרוג וייצור עצמי של טילי חוף ים, בעיקר על בסיס ה"סילקוורם" ו-C-802 הסיניים.

35. **בתום התרגיל** אמר מפקד חיל הים כי התרגיל "הצליח מעל המצופה" והוכיח את יכולותיה של איראן להגן על גבולותיה ואת העובדה, **כי היא הכוח החזק והבולט ביותר באזור**. הוא הוסיף, כי שם התרגיל "אחדות" אינו מקרי והוא מסמל כי בכוחן של המדינות באזור להגן ביחד על האינטרסים שלהן ללא צורך בכוחות זרים. שר ההגנה האיראני ציין, כי התרגיל הוא סמל את

⁸ רדיו טהראן, 28 אוק'

⁹ <http://www.youtube.com/watch?gl=IE&hl=en-GB&v=3EUF7RRNp-s>

¹⁰ <http://www.youtube.com/watch?gl=IE&hl=en-GB&v=weCg79-psyw>

עוצמתו ומוכנותו של חיל הים האיראני להתמודד עם כל איום ואת הישגיהן ועצמאותן של התעשיות הצבאיות באיראן, ערב ציון 30 שנים למהפכה האסלאמית.

ז. הקשרים אזוריים נרחבים: ביטויי סולידאריות בעולם הערבי עם בחריין

36. התבטאותו של נאטק נורי עוררה גילויי סולידריות ערביים עם בחריין. נשיא מצרים מבאר מהר להגיע לבחריין בהפגנת תמיכה בממלכה. עבדאללה השני מלך ירדן ערך ביקור של הפגנת תמיכה בבחריין, במהלכו הוא גינה את הפגיעה האיראנית בבחריין והדגיש תמיכת ארצו בריבונותה ובעצמאותה (אתר אילאף, 18 בפברואר). סולידאריות עם בחריין הובעה גם בכינוס של שרי החוץ של המשפ"מ ובביקור של שר החוץ הרוסי בבחריין (אינטרפקס, 19 בפברואר). מיופה הכוח האיראני בלוב זומן למשרד החוץ והוזהר מפני הסכנה שבהצהרות הפוגעות ביחסים הערביים-איראניים ומשרתים את אלה המדברים על הסכנה האיראנית באזור (הטלוויזיה הלובית, 23 בפברואר 2009).

37. שיאם של ביטויי הסולידריות הללו הייתה הודעת מרוקו על ניתוק קשריה הדיפלומטיים עם איראן, כתמיכה מצד מלך מרוקו במלך בחריין. קודם לכן, בשיאו של המשבר, החזירה מרוקו את מיופה הכוח שלה מטהראן. בנוסף האשימה מרוקו את איראן במעורבות בענייניה הפנימיים ובניסיון להפיץ את השיעה בקרב האוכלוסייה הסונית במרוקו (AFP, 7 במרץ; MAP News Agency, 7 במרץ).

38. במסגרת ביטויי הסולידאריות הללו עסקה גם התקשורת הערבית הכתובה המשודרת בהרחבה בהתלקחותו מחדש של האיום האיראני על בחריין בפרט ועל המפרץ הפרסי העולם הערבי בכלל. המשבר סמן עוד נקודה **"קו השבר הסורי-איראני" החוצה את העולם הערבי** (למרות שיחת הטלפון של המרגיעה לכאורה, שקיים הנשיא אסד עם מלך בחריין), אך בה בעת גם **חשף במלוא העוצמה את הזהות הפרסית מול זו הערבית וסיבך את סוריה ואף את חמאס במשבר הזהויות והנאמנויות הערבי-פרסי והשיעי-סוני** (ראו להלן). רק ארגון חזבאללה נותר בנאמנותו המוחלטת לאיראן גם בסוגיית בחריין.

39. להלן כמה מהתגובות בתקשורת הערבית:

א. במאמר בעיתון הסעודי **אלג'זירה** (23 פבר') כתב ג'אסר עבד אלעזיז ג'אסר, כי מבלי שרצו הצליחו שריעתיםדרי ועלי אכבר נאטק נורי, יועצו של מנהיג איראן ולשעבר ראש הפרלמנט האיראני, להועיל לאינטרסים הערבים העליונים...". התבטאויותיהם המחישו יותר מכל כי **איראן חומדת את השטחים הערביים** וכי עמדה זו היא למעשה עמדתו של מנהיג איראן".

ב. באותו מאמר צוין גם כי עמדה זו העמידה חלק מהערבים, שסברו כי איראן עומדת

ایران وعروبة البحرين

عبد الباري عطوان

לצידם במאבק בישראל ואף מובילה אותו, בפני דילמה. הוא הדגיש כי "חזית ההתקוממות", הכוללת את **ח'אלד משעל**, ראש הלשכה

המדינית של חמאס, **חסן נצראללה**, "נציגו העדתי של מורה ההלכה השיעי, עלי ח'אמנהאי בלבנון" ומהדי עאכף, ראש תנועת האחים המוסלמים, נשבעה אמונים, למנהיג איראן. לדבריו, שליטי איראן מדגישים כי הם "תומכים בשחרור פלסטין מבלי שנשפכה טיפת דם איראנית אחת [על מנת] לתמוך בטענה זו". המאמר מציין, כי לא שמע את דעתם או את הסתייגותם של משעל, נצראללה ועאכף לגבי כיבוש האדמות הערביות וכי הסולידאריות הערבית מחייבת אותם להבהיר את עמדתם.

ג. **עבד אלברי עטואן, עורך אלקדס אלערבי**, תקף את המשבר מתוך נקודת ביקורת על המחנה הערבי המתון. במאמר (23 פברואר) בעמוד השער של עיתונו תחת הכותרת "איראן וערביותה של בחריין"¹¹ כתב, כי הטענות האיראניות לפיהן התבטאות נאטק-נורי נעשתה בשם "חופש הביטוי היא דבר אחד, אך הטלת ספק בריבונותה של בחריין ולטעון שהיא שייכת למדינה אחרת הוא דבר אחר, במיוחד לאור העובדה שההתבטאויות באו מצד מספר גורמים כמו עלי אכבר נורי שאינו סתם עיתונאי אלא אישיות רמת דרג המקורבת למנהיג איראן". עטואן תוהה מדוע מנסה איראן, לאחר שכבר הכירה בבחריין וכוננה עימה יחסים, להטיל ספק בהכרה זו? האם היא מנסה להוכיח שהיא יותר פרסית ויותר עוינת לערבים מאשר ממשלתו של השאה?".

ד. עורך אלקדס אלערבי קובע גם כי עיתוי ההצהרות משרת את ארצות הברית ואת ישראל. "היינו מצפים מאיראן שתהיה זהירה יותר מנשיא עיראק (לשעבר) צדאם חסין, ולא ליפול למלכודת אליה נפל ולא לספק לארצות הברית ובעלי בריתה הערבים תירוץ לפלוש לאיראן ולהרוס אותה... אך נראה כי שכרון הכוח החל לסמא את עיני השליטים בטהראן מלראות את העובדות ומלימוד לקחי ההיסטוריה... **דברי נאטק נורי היוו מתנה לאלה המכים בתופי המלחמה נגד איראן**".

המאבק על הטרמינולוגיה: "המפרץ הפרסי" מול "המפרץ הערבי"

40. טהראן מגלה רגישות רבה לשימוש שנעשה מעת לעת במונח המפרץ הערבי ומדגישה את היותו פרסי (איראן פנתה גם ל-Google Earth שהשתמשה במונח המפרץ הערבי במפותיה¹²). האקרים איראנים גם פרצו למספר אתרים במדינות המפרץ השחיתו אותם וכתבו "המפרץ היה פרסי, הוא פרסי ויישאר פרסי".

ג'מאל מבארכ (המקור: אתר
egyptnews.net, 2009)

41. לעומת זאת, **ג'מאל מבארכ**, יורשו האפשרי של הנשיא מבארכ, הדגיש בראיון לטלוויזיה המצרית (19 פברואר) בעיצומה של המתיחות בין איראן לבחריין, כי "המפרץ הוא ערבי, אני חוזר ערבי" ואמר, כי למצרים חילוקי דעות מהותיים עם איראן. לדבריו

¹¹ <http://www.alquds.co.uk:9090/pdf/2009/02/02-22/All.pdf>
¹² IRNA באנגלית 15 אפריל 2008

עמדה זאת בוטאה לאחרונה ע"י בכירים נוספים בהנהגה המצרית ובהם הנשיא עצמו.

עמדת חמאס

42. לפני מספר חודשים נכוונה חמאס מהתייצבות לצד איראן בכל הנוגע לסכסוך בינה לבין מאע"מ בעניין שלושת האיים¹³. במתיחות הנוכחית, בעקבות ביקורת שנמתחה עליה בתקשורת הערבית, היא פרסמה הודעת תמיכה בבחריין, המהווה צעד חריג בנוף יחסיה ההדוקים של חמאס עם טהראן.

43. בהודעה צוין כי תנועת חמאס מביעה "דאגה ופליאה" על הצהרותיו של בכיר איראני, אשר פגעו בריבונותה של בחריין. ההודעה מדגישה כי ריבונותן ויציבותן של מדינות ערב הן הערובה היסודית לשמירה על הביטחון והיציבות באזור וכי המדינות הערביות והאסלאמיות זקוקות ליחסים המבוססים על כבוד הדדי ושיתוף פעולה. ההודעה גם משבחת את עמדתה של בחריין התומכת בעם הפלסטיני ומודה לה על העמדה שנקטה במהלך "התוקפנות הציונית נגד עזה" (קרי, מבצע "עופרת יצוקה") (Palestine-info, 23 בפברואר).

44. להודעה של חמאס לא תהיה, להערכתנו, השפעה משמעותית על היחסים ההדוקים בין השתיים, אולם היא ראויה לתשומת לב דווקא משום תלותה הרבה של חמאס בסיוע האיראני במישור המדיני, הצבאי והכלכלי.

עמדת חזבאללה

45. חזבאללה **נמנעה** מלגנות את ההצהרה האיראנית בעניין בחריין ובכך למעשה "יישרה קו" עם פטרוניתה טהראן (ונקטה עמדה מנוגדת לזו של העולם הערבי). בעקבות ההצהרה הצטרפה חזבאללה למאמץ ההסברתי האיראני לשים קץ לפרשה ולהרגיע את המתיחות שנוצרה. ב-19 בפברואר 2009 פורסמה כתבה באתר אלמנאר (ערוץ הטלוויזיה של חזבאללה) לפיה "איראן מאשרת כי היא מכבדת את ריבונותה של בחריין". הכתבה נמנעה מניתוחים ופרשנויות של חזבאללה.

¹³ ב-13 באוקטובר 2008 ביקר מוסא אבו מרזוק, סגן ראש הלשכה המדינית של חמאס, בדוחה שבקטר. במסיבת עיתונאים הוא שיבח את המדיניות האיראנית בנושא הפלסטיני וגינה את אלו בעולם הערבי המטילים דופי באיראן. כדוגמה הוא הביא את העלאת סוגיית שלושת איי המריבה (עם מאע"מ), שהתרחשה בעת משטר השאה, דווקא בעידן הממשל הנוכחי בטהראן. ההצהרה עוררה כעס רב במאע"מ ועיתוניה תקפו בחריפות את אבו מרזוק. בעקבות זאת נאלץ מוסא אבו מרזוק להוציא הודעת הבהרה בה הביע הערכת חמאס למאע"מ ביחס לנושא הפלסטיני, ציין כי **חמאס ניצבת לצד "העמדה הערבית"** וקרא לפיתרון סוגיית שלושת האיים בהידברות ובדרכי שלום (Palestine-info, 25 באוקטובר 2007).